

Kur ekranizojmë veprën

letrare...

Peçi Dado

Kuadër nga filmi «Vitet e para», sipas romanit «Kënetë».

Kuadër nga filmi «I teti në bronx», sipas romanit «Komisari Memo».

Kuadër nga filmi «Kur zbardhi një ditë», sipas novelave «Armët», «Meqna» dhe «Ura».

Ekranizimi i veprave letrare është një nga rrugët e frytshme për shtimin e prodhimit tonë kinematografik. Letërsia jonë e realizmit socialist është një ndihmë e madhe për kineastët tanë në drejtim të pasurimit të tematikës, qoftë ajo aktuale apo historike, të përmbajtjes, të thellimit të frymës së parrishmërisë, militantizmit, të pasqyrimit me realizëm e vërtetësi të realitetit tonë revolucionar, të aspekteve të tij të ndryshme e të shumta, të heroizmit të masave, të njeriur tonë të ri etj.

Detyra të shumta i janë shtuar kësaj fushe veçanërisht pas Plerimit IV të KQ të PPSH dhe pas fjalës së shokut Enver të 20 dhjetorit 1974, në të cilën u kushtohet një vëmendje e madhe problemeve të kinematografisë e të teatrit.

Gjatë pothuajse dy dekadave të fundit janë ekranizuar afro njëzet vepra letrare. Mbresat e spektatorit nga takimi i tij me personazhet e njohur të këtyre veprave nëpërmjet ekranit janë nga më të ndryshmet. Në shumicën e rasteve ato janë mbresa entuziazte, por ndonjëherë ai ka pritur më shumë.

Plotësimi i kërkesave të spektatorit lidhet me nivelin idearistik të veprës së ekranizuar, ndërsa vetë ky nivel - prej komponentëve që përbëjnë një film: skenari, regjia, muzika, interpretimi i aktorit, zgjidhja figurative e zanore.

Ekranizimi është një rrugë e natyrshme jo vetëm për shtimin e subjekteve e të larmisë tematike, por sidomos nga kërkesa e spektatorit për të marrë një «sakim» të drejtpërdrejtë me personazhet e veprave më të mira. Së këndejmi burojnë edhe kriteret për zgjedhjen e veprave që do të ekranizohen. Zakonisht është ecur në rrugën e drejtë: zgjedhja është bërë duke u nisur nga vlerat e shquara idearistike të veprës letrare apo muzikoletrare. Por në këtë drejtim ka edhe mendime jo të sakta, që ndonjëherë ngatërrojnë praktikën krijuese. Një nga më të përhapurit është mendimi jo i drejtë që ndan veprat letrare në «kinematografike» dhe «jokinematografike». Ka vepra të pasura me ngjarje e situata; veprimi dramatik në to është, nga ana e jashtme, më i gjallë, më i vrullshëm, më vizual. Ekranizimi i tyre është pa dyshim më i lehtë, por do të ishte gabim të pranohet këtë anë të jashtme të veprës si kriter bazë për ekranizim. Duke u nisur nga vështirësitë që paraqesin disa vepra, arrihet gjer në pohime të padrejta, gati kategorike, se filan vepër është e papërshtatshme për ekranizim.

Edhe diçka tjetër. Jo rrallë bëjmë sugjerime të kësaj natyre: «Shikoni këtë vepër, roman, dramë a novelë qoftë, s'ka ndonjë vlerë të madhe, por është

«vizuale», ka ngjarje, për film mund të bëjë». Mendime të tilla të shpien në uljen e kërkesave për veprat kinematografike. Kriteri i vetëm bazë i veprave që zgjidhen për ekranizim janë vlerat idearistike të saj, përmbajtja; paraqitja e jashtme vetëm lehtëson ose vështirëson punën e skenaristit. Shkelja e këtij kriteri të shpie në vepra pa vlerë.

Praktika jonë ka treguar se ekranizimi është një proces i ndërlikuar krijimi, me vështirësi objektive. Suksesit apo mospushtetit i kanë rrënjët në mënyrën se si kapërcehen këto vështirësi.

Subjekti i ndërlikuar, tablotë e gjera të jetës, numri relativisht i madh i linjave dhe i personazheve në veprat letrare, sidomos në romanet, përbëjnë një nga vështirësitë objektive serioze për realizuesit e filmave, që kanë në dispozicion një kohë dramaturgjike relativisht të shkurtër. Rrugët për të arritur në një zgjidhje të drejtë kanë qenë të ndryshme. Kriteri më i sigurtë, ai që ka dhënë fryte të mira, ka qenë kriteri i ngjeshjes së tablove, ngjarjeve, situatave, monologjeve e dialogjeve, tërë veprimi dramatik e jo rrallë herë edhe të personazheve, nëpërmjet një procesi të vërtetë krijues, duke ruajtur të pacënuar mendimin kryesor të veprës.

Për t'ia arritur qëllimit ndonjëherë vepra i është nënshtruar ndryshimeve edhe më të thella, gjer në krijimin e ngjarjeve dhe personazheve të rinj, bile në kërkimin e një strukture të re kompozicionale. Një rrugë të tillë vëmë re te filmi «Vitet e para» (ekranizimi i romanit «Kënetë»), «Komisari i dritës» (poema «Mësuesi»), «I teti në bronx» (mbi motive të romanit «Komisari Memo»), «Oshëtimë në bregdet» (drama «Familja e peshkatarit»), «Kur zbardhi një ditë» (novelat «Armët», «Meqna» dhe «Ura») etj.

Ky proces ngjeshjeje, i domosdoshëm për ekranizimin, nuk është kuptuar e zgjidhur drejt në të gjitha rastet. Disa herë, në vend të ngjeshjes bëhet thjeshtëzimi, heqja mekanike e linjave, ngjarjeve, situatave, vlerësimeve ideomocionale që bën autori nëpërmjet ndërhyrjeve të veta, përshkrimeve etj. Si pasojë lind fragmentarizmi, nyjet e këputura mekanikisht krijojnë boshllëqe e paqartësi, mungesë vazhdimësie në veprimin dramatik, zbehët konflikti, personazhet, atmosfera, emocionet; çenohet vetë mendimi i veprës letrare. Zakonisht në këto raste ruhën gati të paprekura ngjarjet e situatat më të forta të veprës, ndryshimet e jashtme janë të pakta dhe së këndejmi arrihet në përfundimin e padrejtë se vetë vepra letrare ishte e dobët, ekrani nxorri pikërisht dobësitë e saj. Mund të ketë një dozë të vogël të vërtetë në këtë pohim (e themi këtë për t'iu larguar përfundimeve kategorike), por e keqja kryesore duhet kër-

LIBRAT E RINJ

LETËRSI POLITIKO-SHOQËRORE

K. Marks: - «Lufta e klasave në Francë».

F. Engels: - «Zhvillimi i socializmit nga utopia në shkencë».

V. I. Lenin: - «Më mirë pak, por saktë».

E. Hoxha: - «Veprat», vëll. 18 janar-qershor, 1960.

LETËRSI ARTISTIKE

D. Agolli: «Njeriu me top», roman.

R. Pulaha: «Rruga «Budi» 723», roman.

Dh. Bozdo: «Shkëlqimi i rremë», roman.

Dh. S. Shuteriqi: «Një mal me këngë», tregime.

M. Zaloshnja: «Zjarr pa tym», novela.